

Kolfin, E. (ed.), *Black is Beautiful. Rubens tot Dumas* (Zwolle: Waanders, 2008, 387 blz., ISBN 978 89 400 8496 6).

De tentoonstelling *Black is Beautiful* wilde laten zien dat ‘zwarten’ (in de Amerikaanse betekenis van het woord) in de Nederlandse kunst zijn afgebeeld als mooie mensen en met respect voor hun menselijke waardigheid. De keuze voor de ‘mooie zwarte’ was een polemische. In de inleiding van de catalogus zetten de kunsthistorici Schreuder en Kolfin zich af tegen een publicatie van de socioloog Jan Nederveen Pieterse bij een eerdere tentoonstelling *Wit over Zwart* (Koninklijk Instituut voor de Tropen 1992) en een studie van de Amerikaanse historicus Alison Blakely. Die auteurs betoogden dat de kijk van de Nederlandse blanken op de zwarte mens al vanouds is bepaald door een anti-zwart racisme, vooral gevoed door betrokkenheid bij slavenhandel en slavernij. In overeenstemming daarmee zouden zwarten overwegend als lelijk, dom en onderdanig zijn afgebeeld.

Schreuder en Kolfin kozen ervoor om positieve beelden van zwarten te laten zien. Zij ontkennen evenwel niet dat kunstenaars ook negatieve beelden maakten. Dat roept enkele voor de hand liggende vragen op. Denken zij ook dat de negatieve voorstellingen uitingen zijn van een racistische mentaliteit? Menen zij dat de grote blanke kunstenaars, die ‘mooie zwarten’ creëerden, niet geïnfecteerd waren door die mentaliteit? Schreuder en Kolfin gaan die vragen uit de weg. In de inleiding van de catalogus delen zij slechts mee dat de verhalen over de ‘lelijke zwarten’ ouwe koek zijn. Zij willen ons verrassen met een heel nieuwe kijk.

Je kunt over de these van Nederveen Pieterse en Blakely denken wat je wilt, maar zij presenteren in ieder geval een historisch kader voor de beelden die zij behandelden. De makers van *Black is Beautiful* doen dat niet. Zij komen op bladzijde 14 met niet meer dan een opsomming van een aantal thema’s. De lezer en kijker mag er zijn eigen verhaal van maken. Dat is vast heel post-modern, maar toch ook een beetje gemakzuchtig en getuige de reacties in de pers niet een erg overtuigende strategie.

De acht essays in de catalogus en de uitvoerige teksten over de tentoongestelde objecten bieden de nieuwsgierige lezer wel een handreiking, al zal hij niet iedere auteur als een betrouwbare en interessante informant ervaren. Jean Michel Massing, hoogleraar kunstgeschiedenis in Oxford, schreef een competent stuk over de iconografie van de Aanbidding van de Drie Koningen. Elmer Kolfin geeft een interessante analyse van de techniek van het weergeven van de zwarte huid; zijn chronologische indeling naar werkelijkheidsgehalte van Noord-Nederlandse voorstellingen tot 1800 is minder overtuigend. Carel Haarnack en Dienne Hondius geven een opsomming van de schaarse historische gegevens over zwarten in Nederland vanaf 1500 tot de twintigste eeuw. Zij komen met enkele nieuwe gegevens uit eigen onderzoek en konden profiteren van recent onderzoek van Lydia Hagoort en Dirk Tang.

Absoluut zeer de moeite waard zijn het essay en de teksten bij objecten van Elizabeth McGrath (Warburg Institute, Londen). Zij is de enige die voor een

aantal werken uit de vroegmoderne tijd het thema van zwarte schoonheid werkelijk bij de horens vat. Zij betoogt dat Rubens en kunstenaars uit zijn omgeving braken met een exclusief blank schoonheidsideaal, daartoe geïnspireerd door antieke teksten over de Ethiopiërs. Haar bijdragen getuigen van eruditie en een scherp observatievermogen en zijn met hart voor het onderwerp geschreven. 'She saved the day' om het maar eens op zijn Engels te zeggen.

Ernst van den Boogaart, Amsterdam (e.van.den.boogaart@freeler.nl)

Reitsma, E., *Maria Sibylla Merian en dochters. Vrouwenlevens tussen kunst en wetenschap* (Zwolle: Waanders, 2008, 264 blz., €42,50, ISBN 978 90 400 8457 7).

Het Rembrandthuis aan de Amsterdamse Jodenbreestraat was in het voorjaar van 2008 haast te krap voor de vele bezoekers van de tentoonstelling over Maria Sibylla Merian en haar dochters. Dat nam niet weg dat de aanwezigen met veel aandacht lang stilstonden voor tekeningen van insecten, vlinders en schelpen, van bloemen of boeketten in een vaas. Het betrof originele werken op perkament of op papier die veelal uitgevoerd waren in waterverf, en gedrukte prenten, vaak met waterverf ingekleurd. De tekeningen waren van een tijdloze schoonheid. Het merendeel was van de hand van Maria Sibylla Merian (Frankfurt 1647-Amsterdam 1717) en haar dochters Johanna Helena (Frankfurt 1668-Suriname? na 1723) en Dorothea Maria (Neurenberg 1778-St. Petersburg 1743). (Zie ook het Digitale Vrouwenlexicon van Nederland, DVN. <http://www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/DVN/lemmata/data/Merian.>)

De tentoonstelling reisde na Het Rembrandthuis door naar het J. Paul Getty Museum in Los Angeles, en is inmiddels alweer verleden tijd. Getty vervaardigde echter een website (<http://www.getty.edu/art/exhibitions/merian/publications.html>) en bij de tentoonstelling verscheen een publicatie, fraai uitgevoerd met 181 full colour afbeeldingen, gedrukt op getint papier van uitstekende kwaliteit. De kunsthistorica Ella Reitsma onderbouwt erin de vele betekenislagen in het werk van Maria Sibylla Merian en haar dochters. De eerste laag is de biografie van de drie vrouwen. Hun levensverhalen voeren de lezer van Duitsland naar Nederland, Suriname en St. Petersburg. Die geschiedenissen worden doorsneden met een uiteenzetting over de belangstelling van met name Maria Sibylla Merian, geplaatst in de context van de toenmalige wetenschapsbeoefening. De tekeningen reflecteren de zeventiende-eeuwse opkomst van de systematische studie, naamgeving en indeling van de natuur, die ook samenhang met technologische ontwikkelingen zoals de verbetering van observatietechnieken (telescoop, microscoop). Complementair daaraan komt in het boek de geloofsbeleving van de vrouwen orde: hun keuze voor de Labadisten (Waltha State in Wieuwerd, Friesland; plantage La Providence in Suriname); maar ook de rol van religie in hun observaties van de levende natuur (zoals het denken over rups en vlinder/mens en ziel). Reitsma's reflecties op de specifieke positie van vrouwen raakt aan weer een andere betekenislaag in hun werk, verbonden aan traditionele vrouwenambachten als borduren en tekenen. De internationale context van het werk, tenslotte, komt aan de orde in relatie tot de ontdekkingsreizen, de koloniale handel en koloniale nederzettingen en plantageproductie gebaseerd op slavenarbeid.

Het werk van Maria Sibylla Merian en haar dochters bestaat uit losse tekeningen en uit de beroemde gedrukte (en geregeld herdrukte) publicaties over rupsen (1679, 1683, 1717 en volgende), bloemen (1680) en Surinaamse insecten (1705, 1719 en volgende). De lotgevallen van de tekeningen en de